

RIJEČ UREDNICE

Pred Vama je još jedan, ovoga puta jubilarni, 30. broj časopisa *Fontes: Izvori za hrvatsku povijest*. Nakon dnevnika Josipa Matasovića, nekadašnjeg ravnatelja Arhiva iz 20. stoljeća, koje smo objavili u posljednja dva broja, ovoga se puta vraćamo malo dalje u prošlost – u dugačko 18. stoljeće.

U ovome broju donosimo bogat izbor arhivskih dokumenata specifične forme – oporuka, i to pripadnika različitih društvenih slojeva toga razdoblja, žena i muškaraca s različitih područja Hrvatske. Oporuke iz 18. stoljeća pružaju bogat izvor informacija o svakodnevnom životu, obiteljskim odnosima i o društvenim normama tog razdoblja. Preko njih možemo steći uvid u imovinsko stanje pojedinaca, jer su oporučitelji detaljno navodili svoju imovinu, poput zemljišta, kuća, namještaja, novca, posuđa, nakita, oružja, ali i domaćih životinja. Osim materijalnih vrijednosti, oporučuju se i razna prava – primjerice upravljanja kućanstvom, pravo na naplatu dugova te obveze – plaćanje dugova, skrbništvo nad djecom i duševno bolesnim osobama, briga za siromahe, životinje, poštivanje željenoga mjesta pokopa i slično. Oporuke tako pomažu razumjeti ne samo ekonomski status pojedinca i njegove obitelji nego i širi društveni kontekst u kojemu su živjeli.

Jedan od ključnih aspekata koji se može iščitati iz ovih dokumenata obiteljski su odnosi. Oporuke otkrivaju tko su bili nasljednici te kako je imovina bila raspoređena među njima. Iz tih se raspodjela često može naslutiti priroda obiteljskih odnosa, a posebno je zanimljivo promatranje uloge žena, koje su često bile nasljednice imovine. Tako nam oporuke daju važne informacije o pravima žena i o njihovu položaju unutar obitelji i društva. Pogotovo se to odnosi na ženske oporuke kojih je u dokumentima nezanemariv broj, a koje pružaju vrijedan uvid u život žena, njihova imovinska prava, brigu za obitelj i društveni položaj. Kroz ove dokumente vidimo kako su žene, osobito udovice, često raspolagale imovinom pokazujući određenu ekonomsku samostalnost. Oporukama su osiguravale budućnost djece i rodbine, ističući osjećaj odgovornosti za obitelj. Ostavljale su i donacije Crkvi i darovale sredstva u dobrotvorne svrhe, što otkriva njihovu pobožnost i uključenost u zajednicu. Sve to omogućuje dublje razumijevanje svakodnevnog života žena u prošlosti.

Religija je također imala ključnu ulogu u životu ljudi toga doba, a to se očituje i u oporukama. Često se nalaze odredbe koje se tiču organizacije sprovoda, misa zadušnica i donacija Crkvi. Ovi detalji jasno pokazuju koliko je vjera bila važan dio svakodnevice i kako su se religijski običaji prenosili kroz generacije.

Oporuke nam također pružaju uvid u društveni status i povezanost među ljudima. Neki su oporučitelji ostavljali imovinu ne samo obitelji nego i pojedincima koji su se za njih brinuli, pokatkad ljudima s kojima su surađivali ili prijateljima, čime se otkrivaju složeni društveni odnosi i mreže koje su povezivale ljude.

Običaji nasljeđivanja dodatno oslikavaju kulturni kontekst. Primjerice, u mnogim se slučajevima može vidjeti primogenitura, kada najstariji sin nasljeđuje najveći dio imovine,

što upućuje na nasljeđivanje prema tradicionalnim pravilima. I zadužbine i dobrotvorne odredbe u oporukama također otkrivaju običaje darivanja, brige za siromašne i doprinos zajednici, što je bio važan aspekt života mnogih ljudi.

Tri su priređivača sudjelovala u kreiranju ovoga broja – Luka Vukušić iz Matice hrvatske, zatim Eldina Lovaš s Hrvatskog instituta za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, te Minela Fulurija Vučić sa Sveučilišta u Dubrovniku. Svaki se od priređivača pozabavio jednim područjem.

Luka Vukušić donosi nam tako prijepise 20 oporuka sa zagrebačkog i riječkog područja iz Hrvatskoga državnog arhiva, Državnog arhiva u Rijeci te Državnog arhiva u Zagrebu, uz popratnu uvodnu studiju. Oporuke su na hrvatskom i latinskom jeziku.

Eldina Lovaš priredila je 44 oporuke s područja Pečuha iz Arhiva Baranjske županije Mađarskoga nacionalnog arhiva u Pečuhu te 17 oporuka s osječkog područja iz Državnog arhiva u Osijeku, sve pisane hrvatskim jezikom. Nastojali smo prikupiti oporuke s područja Slavonije i Baranje, ali, nažalost, to je gradivo u regionalnim arhivima vrlo fragmentarno pa smo posegnuli za oporukama hrvatskoga stanovništava iz Pečuha, iako je grad pripadao Baranjskoj županiji na području Ugarskoga Kraljevstva. Prijepisima oporuka priređivačica je dodala i uvodnu studiju, a, radi lakšeg razumijevanja teksta, i Popis manje poznatih riječi i izraza te kratak Mađarsko-hrvatski rječnik.

Minela Fulurija Vučić priredila je 20 oporuka koje se čuvaju u Državnom arhivu u Dubrovniku, iz različitih dijelova tadašnje Dubrovačke Republike, većinom pisanih talijanskim jezikom, dok je samo jedna napisana na hrvatskom. I uz te je oporuke napisana uvodna studija koja razjašnjava i kontekstualizira sadržaj.

Svi su priređivači dali i kratak osvrt na pravila priređivanja tekstova toga vremena kojih su se pridržavali, pojedinih specifičnosti ili izazova s kojima su se susretali. Luka Vukušić dodao je i jezičnu analizu oporuka.

Svakako, spomenute će oporuke te popratni tekstovi pridonijeti rekonstrukciji ne samo materijalnoga svijeta ljudi iz 18. stoljeća nego i njihovih vrijednosti, vjerovanja i međuljudskih odnosa, što ove dokumente čini neprocjenjivim izvorom za istraživanje prošlosti.

Listopad, 2024.

Tatjana Šarić